

ks. prof. zw. dr hab. Tadeusz Borutka
ul. Kanonicza 9
31-002 KRAKÓW

Kraków, 16 sierpnia 2021 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr lic. Katarzyny Pętlickiej, zatytułowanej *Ekologia integralna w nauczaniu Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka* (Toruń 2021, ss. 212), napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Wiesława Łużyńskiego prof. UMK w Katedrze Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego, na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Problematyka ekologiczna należy do szerokiego zespołu podstawowych zagadnień naukowych współczesnego świata i wiąże się ściśle z kwestiami poruszonymi w ramach katolickiej nauki społecznej. I choć ochrona środowiska nie jest głównym zadaniem Kościoła, który został ustanowiony, aby prowadzić ludzi do zbawienia, to jednak podejmuje on tę tematykę w swoim oficjalnym nauczaniu. Czyni tak, gdyż zauważył, że degradacja środowiska ściśle wiąże się z degradacją człowieka i lekceważeniem przez niego daru, jaki otrzymał od Stwórcy.

Temat ten znalazł swoje miejsce w dokumentach Soboru Watykańskiego II, szczególnie w Konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes* ('o Kościele w świecie współczesnym'). Na ten temat wypowiadał się również III Synod Biskupów w dokumencie *Sprawiedliwość w świecie*. Tematyka ekologiczna znajduje swoje istotne miejsce w nauczaniu kolejnych współczesnych papieży: Pawła VI, Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka.

Obecność Kościoła katolickiego na polu ekologii zaznacza się na kilku poziomach, z których najważniejsza jest działalność doktrynalna. Nauczanie to jest oparte na źródłach Objawienia, a więc Pisma Świętego oraz Tradycji i sięga również do ustaleń chrześcijańskiej filozofii ekologicznej.

Kościół katolicki stoi na stanowisku, że rozwiązanie „problemu ekologicznego”, choć wiedzie przez naukę, technikę, ekonomię i politykę, jednak nie może zatrzymać się tylko na tych dziedzinach. Ważną rolę w kształtowaniu zachowań proekologicznych spełnia tzw. humanistyczny aspekt ochrony przyrody. Na ten aspekt w swoim nauczaniu kładł silny nacisk

Jan Paweł II. To on wskazywał na właściwą hierarchię wartości, która decyduje o określonej postawie człowieka wobec przyrody.

Propozycje papieża Jana Pawła II w kwestii rozwiązania kryzysu ekologicznego zawierają wiele wątków nowatorskich w stosunku do jego poprzedników na Stolicy Piotrowej. W encyklice *Centesimus annus* (1991) papież mówi o potrzebie prawdziwej „ekologii integralnej”. To kluczowe pojęcie streszcza papieską wizję relacji człowiek – przyroda. Jan Paweł II pisał: „Podczas gdy słusznie, choć jeszcze nie w dostatecznej mierze, okazuje się troskę o zachowanie naturalnego »habitatu« różnych gatunków zwierząt zagrożonych wymarciem, wiedząc, że każdy z nich wnosi swój wkład w ogólną równowagę ziemi, to zbyt mało wagi przywiązuje się do ochrony warunków moralnych prawdziwej »ekologii ludzkiej«” (nr 38).

Bóg dał człowiekowi ziemię, aby się o nią troszczył i odpowiedzialnie jej używał. Nie można jednak zapominać – podkreślał Ojciec Święty – że również człowiek jest dla siebie samego darem otrzymanym od Boga i dlatego jest zobowiązany do respektowania naturalnej i moralnej struktury, w jaką został wyposażony. W związku z tym człowiekowi potrzebne jest nawrócenie, które doprowadzi go do respektowania podstawowych zasad współżycia między ludźmi, reguł opartych o prawo Boże.

Współczesny człowiek – zdaniem Jana Pawła II – nie znajdzie sposobu na rozwiązanie kryzysu ekologicznego, jeśli poważnie nie zmieni swojego stylu życia. Dominujący w wielu środowiskach styl życia nastawiony jest na hedonizm i konsumpcję. Jest on przejawem głębokiego kryzysu moralnego człowieka. Brak poczucia wartości osoby i życia ludzkiego ma swoje bezpośrednie przełożenie na egoizm i obojętność w stosunku do innych i do świata. Jana Pawła II koncepcja „ekologii integralnej”, twórczo rozwijana przez Benedykta XVI i Franciszka, powinna być bezcennym drogowskazem w rozwiązywaniu groźnego dla współczesnego świata kryzysu ekologicznego.

Nauczanie Jana Pawła II na temat ekologii integralnej, jak to już zostało wcześniej powiedziane, rozwijają jego następcy na Stolicy Piotrowej, czyli Benedykt XVI i Franciszek. Zarówno Benedykt XVI, jak i Franciszek przypominają wszystkim, że wiara w Stworzyciela jest podstawowym artykułem chrześcijańskiego *Credo*. Dlatego chrześcijanin musi czuć się odpowiedzialny za stworzenie. Przejawem tej odpowiedzialności jest troska o ochronę środowiska naturalnego. Jednak troska ludzi dobrej woli nie może się ograniczać tylko i wyłącznie do ochrony środowiska naturalnego. W pierwszej kolejności trzeba chronić człowieka, aby nie niszczył samego siebie. Nie będzie to możliwe bez wypracowania właściwie rozumianej ekologii integralnej.

Dobrze się zatem stało, że mgr lic. Katarzyna Pętlicka zajęła się w swej rozprawie doktorskiej zagadnieniem ekologii integralnej w nauczaniu Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. Jest to tym cenniejsze, że odczuwaliśmy istotny brak rzetelnych, naukowych tekstów poruszających to ważne społecznie zagadnienie. Należy więc zarówno Promotorowi, jak i Doktorantce szczerze pogratulować doboru tematu i jego realizacji. W całej pracy widać rękę Promotora, który z uwagą śledzi tok wywodów Doktorantki i wspiera ją swoim naukowym doświadczeniem.

1. Ocena merytoryczna rozprawy

Trzon dysertacji Katarzyny Pętlickiej stanowi sześć rozdziałów: 1. *Kryzys ekologiczny jako współczesna kwestia społeczna* (ss. 11–24); 2. *Biblijne podstawy nauczania Kościoła na temat ekologii* (ss. 25–40); 3. *Ekologia środowiska naturalnego* (ss. 41–86); 4. *Ekologia ludzka* (ss. 87–125); 5. *Ekologia społeczna* (ss. 126–147); 6. *Wkład Kościoła w rozwiązanie problemu ekologicznego* (ss. 148–164). Rozdziały te zostały poprzedzone *Wykazem skrótów* (s. 4) oraz *Wstępem* (ss. 5–10). Całość zamykają podsumowujące *Zakończenie* (ss. 165–172) oraz *Bibliografia* (ss. 173–202). Praca zawiera także *streszczenia* w jęz. polskim (ss. 203–207) i w jęz. angielskim (ss. 208–212).

We *Wstępie* Autorka, po omówieniu ewangelizacyjnej misji Kościoła, pisze o potrzebie jego zaangażowania w dzieło ochrony środowiska naturalnego. Przykładem tego zaangażowania jest nauczanie Soboru Watykańskiego II i papieży posoborowych, szczególnie Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. Analizując nauczanie wspomnianych papieży, zastanawia się nad tym, które elementy papieskiej doktryny należy uznać za nowe (nowatorskie). Tak postawione pytanie określa niejako podstawowy cel dysertacji, wyraża jej problem badawczy, a także określa jej strukturę.

Przedstawienie powyższego zagadnienia wymagało przebadania szeregu dokumentów nauczania Kościoła, zapoznania się wieloma opracowaniami, uporządkowania ich treści oraz zespolenia w jeden systematyczny wykład. Ponadto należało skorzystać z opracowań teologicznych, filozoficznych, biologicznych i socjologicznych dotyczących tego zagadnienia. Materiały te nadają się do przebadania przez zastosowanie metody historyczno-porównawczej i metody analizy treści, przy czym ta ostatnia okazuje się szczególnie pożyteczna. Mimo iż Doktorantka we *Wstępie* napisała, że zastosuje metodą krytyczno-porównawczą tekstów źródłowych, czyli encyklik, adhortacji, przemówień, homilii oraz

orędzi, kiedy przyjrzałem się starannie pod tym kątem rozprawie, na szczęście nie znalazłem zastosowania tej metody. Tego rodzaju dokumenty nie mogą być krytycznie oceniane zwłaszcza pod kątem moralno-religijnym.

Warta podkreślenia jest bogata literatura przedmiotu, którą Autorka przedstawiła na dziewięciu stronach opisu bibliograficznego – cieszy szeroki zakres wykorzystanej literatury. Mankamentem jednak jest ograniczenie się wyłącznie do literatury polskojęzycznej i tłumaczeń. Dziwi także podział bibliografii na literaturę przedmiotową i pomocniczą. Nie wiem, wedle jakich kryteriów Doktorantka dokonała takiego podziału? W „źródłach” brakuje Pisma Świętego, a jest to przecież podstawy dokument, do którego wiele razy Autorka się odwołuje. W nocie bibliograficznej opisującej „L'Osservatore Romano” brakuje roku i numeru ciągłego. Zdarzają się także inne, nieliczne na szczęście, braki i niedociągnięcia.

Rozprawa doktorska mgr lic. Katarzyny Pętlickiej niezaprzeczalnie posiada jednak cechy rzetelnej pracy naukowej. Nie budzi więc zastrzeżeń merytorycznych. Jest poważnym studium naukowo-badawczym, w którym Autorka przedstawiła w sposób kompetentny, wyczerpujący i rzetelny wyniki swoich wieloletnich badań.

Niewątpliwą osobliwością tej rozprawy jest całościowe opracowanie trudnej i ważnej społecznie problematyki ekologicznej zawartej w nauczaniu papieża Jana Pawła II, Benedykta XV i Franciszka. Przyznam szczerze, że połączenie nauczania tych trzech papieży stanowi nie lada wyzwanie. Sam pontyfikat Jana Pawła II jest wystarczająco bogaty i jednocześnie trudny do dokonania całościowej syntezy omawianej problematyki. A tutaj jeszcze mamy odniesienie do nauczania papieża Benedykta XVI i Franciszka.

Ciekawe są też wnioski i spostrzeżenia, które formuje Doktorantka. Zwraca uwagę na to, że papieże zatroskani o przyszłą równowagę ekologiczną kierują w tym względzie apel do ekspertów i znawców tematu, aby w ocenie sytuacji kierowali się rozumą i nie ulegali presjom ideologicznym sugerującym pochopne wnioski. Apelują oni przede wszystkim o wspólne budowanie modelu zrównoważonego rozwoju, który może zapewniać dobrobyt wszystkim, przy poszanowaniu równowagi środowiskowej. Należy nie tylko zwiększać liczbę instytucji o zasięgu międzynarodowym, ale trzeba przede wszystkim starać się o kształtowanie sumień, aby dojrzało w nich przekonanie o konieczności odpowiedzialnej współpracy.

Zarysowana w tym opracowaniu koncepcja „ekologii integralnej” Jana Pawła II, twórczo rozwijana przez Benedykta XVI i Franciszka, powinna być drogowskazem w rozwiązywaniu groźnego dla współczesnego świata kryzysu ekologicznego. Wobec nie do końca skutecznych i zadowalających dotychczasowych wysiłków i działań w dziedzinie ekologii ludzie

odpowiedzialni za przyszłe losy świata powinni szukać skutecznych rozwiązań obecnego kryzysu ekologicznego na bazie wypracowanej przez Jana Pawła II i rozwijanej przez jego następców. Ta papieska wizja została zbudowana na ponadczasowej, niezmiennej hierarchii wartości, na której szczycie stoi zawsze człowiek i jego godność.

Uwzględniając powyższe konstatacje, można stwierdzić, że praca jest pod względem naukowym oryginalna i zasługuje na wysoką ocenę.

Co się tyczy ogólnej koncepcji rozprawy, należy zauważyć jej metodologiczną poprawność i spójność. Tematy poszczególnych rozdziałów są logicznie powiązane i w sposób właściwy przedstawiają koncepcję nauczania papieskiego. Koncepcja ta przedstawia się interesująco i świadczy o oryginalności naukowego podejścia Autorki. Widać też rzetelność Doktorantki oraz ogromną pracowitość. Praca została napisana bez zbędnego pośpiechu, z namysłem i rozważą. Pod względem językowym przedstawia się także interesująco.

Zasygnalizowane nieliczne uwagi nie podważają ogólnego, nader pozytywnego wizerunku rozprawy. Praca Katarzyny Pętlickiej jest napisana nie tylko poprawnie merytorycznie, ale także pod względem konstrukcyjnym przejrzysto i logicznie. Recenzowana rozprawa naukowa zasługuje na wysoką ocenę, a jej Autorka na uznanie. Szczególnej uwagi warte są także spostrzeżenia i wnioski, które Doktorantka formułuje w ostatniej części swojej rozprawy. Widać w nich dojrzałość intelektualną, a także osobiste zaangażowanie i troskę piszącej o to, aby jej praca przyczyniła się w sposób praktyczny do lepszego zrozumienia trudnego zagadnienia ekologii integralnej.

2. Ocena formalna rozprawy

Także strona formalna rozprawy nie budzi większych zastrzeżeń. Po analizie całości dysertacji doktorskiej mgr lic. Katarzyny Pętlickiej – zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym – należy zaznaczyć, że stawia ją ona w szeregu badaczy o dobrym opanowaniu warsztatu metodologicznego.

Praca charakteryzuje się należyłą spójnością. Zawartość treściowa poszczególnych rozdziałów i paragrafów jest adekwatna do tytułów. Wywody prowadzone są w sposób przejrzysty i odpowiadają podziałowi materiału zapowiedzianemu na początku. W *Zakończeniu* Autorka dokonuje rzetelnej i gruntownej rekapitulacji przebiegu badań, przedstawia wnioski i sygnalizuje nowe perspektywy badawcze.

Zaprezentowana przez mgr lic. Katarzynę Pętlicką rozprawa doktorska *Ekologia integralna w nauczaniu Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka* jest niewątpliwie cennym przyczynkiem do naukowego opracowania kwestii ekologii.

3. Wnioski końcowe

Uwzględniając merytoryczne walory i poprawność formalną, a zwłaszcza rzetelne i wyczerpujące opracowanie tytułowego zagadnienia, stwierdzam, że **dysertacja**, mimo wspomnianych drobnych braków, **spełnia wszystkie ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim**. Tym samym jej Autorka posiada wymagane kwalifikacje, dzięki którym Rada Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w moim głębokim przekonaniu, może **dopuścić Ją do dalszych etapów przewodu doktorskiego**.

Ks. prof. dr hab. Tadeusz Borutka

Kierownik Katedry Socjologii Rodziny
Wydziału Nauk Społecznych
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie